

פרד"ס לשולחן שבד

אוצרות גזוים מגאונותם וחדיפותם של גדולי הדורות
מבחר ערוך ומלוטט מספר שיראה אור בע"ה בהוצאת מ.ד.

שב"ק פרשת ואהבה תשפ"ה גליון 597 - שנה י"א - כל הזכויות שמורות ©

שאלת מנשה לישיעה שסותר עצמו ביחס השכינה לדורו ולדורו של משה

כי מי גוי גדול אשר לו אלוקים קרובים אלו כה' אלוקיני בכל קוראנו אליו (ג ז) בגמ' יבמות (מט:) תני שמעון בן עזאי אומר מצאתי מגילת יוחסין בירושלים וכתוב בה כו' מנשה הרג את ישיעה אמר רבא מיידין דייניה וקטליה, אמר ליה משה רבך אמר כי לא יראני האדם וחי ואת אמרת ואראה את ה' יושב על כסא רם ונישא, משה רבך אמר מי כה' אלוקנו בכל קוראנו אליו ואת אמרת דרשו ה' בהמצאו, משה רבך אמר את מספר ימין אמלא ואת אמרת והוספתי על ימין חמש עשרה שנה וכו'.

ובגמ' יומא איתא אמר ר' קטינא בשעה שעלו ישראל לרגל גללו להם הפרוכת והראו להם את הכרובים איתבה ולא יראה כבלע את הקודש ומתו ומשני אר"ש משל לכלה כל זמן שהיא בבית אביה צנועה מבעלה בבית חמיה אינה צנועה מבעלה ה"ה במדבר היו משולים ישראל ככלה בבית אביה ובבית ראשון ושני משולים ככלה בבית חמיה, והיינו שבהיות ישראל במדבר היה דינם חמור כי משולים ככלה בבית אביה לכן כשראו כבלע את הקודש מתו משא"כ בבית המקדש היו ככלה בית חמיה שליבם גס יותר לכן לא מתו כשראו כבלע את הקודש.

ועפ"י יש דון בדברי מנשה לישיעה ששאלו כיצד אתה אומר דרשו ה' בהמצאו שמשמע שאינו מצוי תמיד ומשה רבך אמר מי כה' אלוקינו בכל קראנו אליו שמשמע שתמיד נמצא קרוב, וקשה מה שאלו הרי יש ליישב שדור המדבר היה גודל יותר ורגיל בשכינה מדורו של ישיעה, ויש לדחות דאדרבא מהגמ' ביומא משמע שיותר היו גסים בשכינה בזמן בית המקדש שהיו ככלה בית חמיה מאשר בימי משה שהיו ככלה בבית אביה.

ומאי טעמא הקדים מנשה לשאול את ישיעה, משה רבך אמר כי לא יראני האדם וחי והיינו שהיו ככלה בית אביה שצנועים היו כלפי השכינה וכדמצינו בקרא ד"ולא יראה כבלע את הקודש" ואתה אמרת "וראה את ה' וגו'" והיינו שדורך פחות צנוע וכפי שראו הכרובים וא"כ שדורך יותר קרוב לשכינה כיצד אמרת שבדורו של משה השכינה מצויה תמיד ובדרך אינה מצויה תמיד.

גורל יהושע

למה צריך ב' דרשות שהמתפלל אסור שיגביה קולו

ואתחנן אל ה' כו' אתה החילות כו' אעברה נא ואראה את הארץ וגו' (ג כג-כה) במדרש רבה איתא הלכה אדם מישראל שהוא עומד ומתפלל מה הוא שיהיה מותר לו להשמיע קולו בתפילתו כבר למדנו מחנה דכתיב וחנה היא מדברת על לבה וגו', ונראה לפרש שבשביל להשמיע דין זה דהמתפלל אסור שישמיע קולו צריך הן מקרא דידן והן מקרא דחנה, והביאור כדלהלן.

בגמ' ברכות (לא.) איתא אמר ר' המנונא כמה הלכתא גבורתא איכא לשמע מהני קראי דחנה היא מדברת כו' רק שפתיה נעות וקולה לא ישמע מכאן שאסור להגביה קולו בתפילתו, הקשה הש"ס (מס' ר"ה) כיצד יש ללמוד זאת מחנה אדרבא מדחשבה עלי לשיכורה על שפתותיה נעות וקולה לא ישמע משמע

שצריך להגביה קולו דחנה עשתה שלא כראוי בזה שלא הגביה קולה עיי"ש מה שתירץ, ובאופן נוסף אפשר ליישב שבגמ' ברכות (לב.) איתא דרש ר' שמלאי לעולם יסדר אדם שבחו של מקום ואח"כ יתפלל מנלן ממה דכתיב ואתחנן כו' ואח"כ אעברה נא ואראה כל' שתחילה שיבח את הקב"ה ואח"כ ביקש צרכיו, והנה הטעם לתפילה שהיא בלחש הוא כדי שלא ישמע האחד וידוי חבירו ולפי"ז את השבח צריך לומר בקול. נמצא שצורת התפילה היא קודם שבח ואותו יגיד בקול ואח"כ שאילת צרכיו ואותם צריך לומר בשקט וכאשר ראה עלי את חנה ראה שמתחלה היו שפתותיה נעות וקולה לא נשמע והבין מכך שאינה מתפללת לכן חשבה כשכורה אך אה"נ ודאי ידע אף עלי שתפילה היא בלחש ושפיר להוכיח כך מחנה ומה שחשבה לשיכורה הוא רק מפני שאף בתחילת דבריה לא נשמע קולה.

והנה קודם שידענו דברי ר' שמלאי שתחילה יסדר אדם שבחו של מקום א"א לתרץ כנ"ל ותחזור השאלה דאדרבא ממה שחשבה עלי לשיכורה מוכח שצריך להשמיע קול בתפילה ורק אחר דבריו יש אמרינן שצריך להתפלל בלחש וחשבה לשכורה כי אף בתחילת דבריה היו דבריה בלחש אף בחלק של השבח.

ולפי"ז שפיר דצריך את ב' המקורות כי מחנה לבד א"א ללמוד שהמתפלל אסור שישמיע קולו דאדרבא מדחשבה עלי לשיכורה מוכח שצריך להשמיע קולו ולזה צריך את הפסוק כאן שממנו מוכח שתחילה יסדר שבחו ואת השבח יאמר בקול ואחריו יתפלל צרכיו בשקט ומדלא עשתה חנה כך חשבה עלי לשיכורה ולא מעצם מה שהתפללה בלחש דבזה הצדק עמה אלא מזה שבתחילת דבריה לא דיברה בקול, והרי שרק אחר דרשת ר' שמלאי מהפסוק כאן אפשר לדרוש הדין הנ"ל מחנה וזה הביאר במדרש שהראה בפסוק כאן המקור מחנה.

גבולות בנימין

כיצד התנבא משה בחוצה לארץ

אתה החילות להראות את עבדך וגו' (ג כד) במדרש רבה (פ"ב ס"ח) איתא אתה החילות לבוא אצלי שנאמר וירא מלאך ה' בלבת אש בסנה, ודברי המדרש צריכים ביאור.

ויש לפרש ובהקדם, בנביא יחזקאל כתוב היה היה דבר ה' אל יחזקאל בן בוזי הכהן בארץ כשדים על נהר כבר ותהי עליו שם יד ה'" (א-ג) והקשו המפרשים כיצד השרה הקב"ה שכינתו על יחזקאל בחוצה לארץ הלא איתא בגמ' מו"ק (כה.) דאין הקב"ה משרה שכינתו בחו"ל, ונאמרו ברבותינו ג' תירוצים, א. היה זה על המים ומים הוו מקום טהרה ואף בחו"ל יש השראת שכינה על המים, ב. כיון שהתנבא על א"י שאני דעל זה יש השראת שכינה אף בחו"ל, ג. אם כבר השרה הקב"ה שכינתו על אותו נביא בארץ ישראל יש עליו השראת שכינה אף בחו"ל וכוונת חז"ל רק שאין הקב"ה משרה השכינה בפעם ראשונה בחו"ל.

ובזה נבוא אל המכוון בדברי משה בפסוק והמדרש שכך אמר משה, "אתה החילות להראות" ר"ל שאמר משה שהקב"ה התחיל בפעם הראשונה להשרות עליו שכינה בהיותו בסנה שהיה זה בחוצה לארץ ולא היה זה מקום מים וקשה כיצד היתה אצלו השראת שכינה בחו"ל דאין לומר שאי"ז פעם ראשונה שכן היתה זו פעם ראשונה וכן אי"ז מקום מים ובהכרח לומר כתי' השני

שהיתה נבואה על א"י ובשביל נבואה על א"י משרה הקב"ה שכינתו אף בחו"ל וא"כ "אעברה נא ואראה" ר"ל א"כ שנתנבאתי על א"י היתה הנבואה שאכנס לתוכה ולכן אעברה נא ואראה. (א.ה. - עיי"ש עוד אריכות).

מאמר אברהם
(הר"ד בילקוט האורים)

הוכחת משה שדי באמירת י"ג מידות וא"צ לעשותם

אתה החילות להראות את עבדך את גדלך כו' אשר מי אל בשמים ובארץ וגו' (ג כד) יש לפרש הכונה בזה ע"פ דברי חז"ל גבי י"ג מדות.

בענין י"ג מדות נאמר "אל הורית לנו לומר י"ג מידות" ופירשו רבותינו שהרי בגמ' ר"ה (יז:) איתא שהקב"ה אמר שכל פעם שישראל חוטאין ועושין כסדר הזה הקב"ה מוחל להם ונחלקו האם עושין הכונה שנוהגין כסדר הזה כדאיתא בגמ' (קלג:) מה הוא חנון אף אתה חנון מה הוא רחום אף אתה רחום כל' שרק אם ינהגו ישראל כמדותיו ימחל להם או הכונה שדי שיאמרו מדותיו וימחל להם, יש להוכיח כדעה השניה שהרי אחת המידות היא "אל" והרי מידה זו א"א לעשות בהכרח שהכונה לומר המידות של הקב"ה, ויש לפרש דזו הכונה "אל הורית לנו לומר" כל' ממידת "אל" מוכח שהורית לנו שע"י אמירת המידות יתכפר לנו ולא דוקא ע"י עשיה שאת מידת "אל" א"א לעשות.

ובזה יש לפרש הפסוק, "אתה החילות להראות את עבדך את גדלך" ר"ל אתה לימדת אותנו את גדלך דהיינו את הי"ג מידות שלך ולימדת אותנו שדי לאומרים ולא צריך לעשותם והראיה היא "אשר מי אל בשמים ובארץ אשר יעשה במעשך וכגבורתך" ר"ל שהרי יש מידת "אל" ואין מי שיוכל לעשות מידה זו בארץ בהכרח שמספיק אמירה ולזה ממשיך משה דא"כ יזכיר את הי"ג מידות ויסלח לו הקב"ה ועי"ז "אעברה נא" ואכנס לא"י.

ילקוט הגרשוני
בשמו ובשם המהר"מ בענט

לאיזה חלקים בארץ ישראל חשב משה שיוכל להיכנס

אעברה נא ואראה כו' רב לך אל תוסף עוד דבר אלי כו' כי לא תעבור את הירדן הזה וגו' (ג כה-כז) יש להקשות מהו שאמר הקב"ה כי לא תעבור את הירדן הזה הלא עיקר הגזירה היתה שלא יכנס לא"י והיה לו לומר כי לא תבוא אל הארץ, עוד יש להקשות כיצד עלה על לבו שהקב"ה יקבל תפילתו להכניסו הלא נשבע שלא יכנס וכיצד יעבור הקב"ה על שבועתו.

ונראה ליישב ובהקדם, אצל המרגלים כתוב "וישובו מתור הארץ מקץ ארבעים יום" היינו שהילכו את כל א"י בארבעים יום וקשה הרי א"י היא ארבע מאות פרסה על ארבע מאות פרסה ומהלך אדם בינוני ביום עשרה פרסאות א"כ במ' יום יכולים ללכת ארבע מאות פרסה וכיצד יכלו ללכת ולחזור הרי רק צד אחד הוא מ' יום וצריכים שמונים יום ללכת ולחזור, וביותר קשה דאף אם הלכו במ' יום את כולה הם הילכו א"כ רק רוח אחת שבה וכיצד ידעו לומר על כל הארץ.

ויש ליישב ע"פ דברי הגמ' בגיטין (נז) שלינאי המלך היו שישים עיירות בא"י כו' ומסקנת הגמ' דארץ ישראל נקראת ארץ צבי מה צבי אין עורו מחזיק את בשרו אף ארץ ישראל בזמן שיושבים עליה רווחא ובזמן שאין יושבים עליה גמדה כל' שארץ ישראל מתרחבת ומצטמצמת לפי האוכלוסיה שבה ולפי"ז י"ל שא"י ארבע מאות פרסה על ארבע מאות פרסה רק כשבני ישראל בארצם אבל כשלא היו בארצם היתה פחותה, והנה הגמ' קאי על אחר שגלו ישראל שא"י גמדה ואפשר לומר שאף קודם שנכנסו לא"י היתה מצומצמת כמו אחר שגלו ממנו.

ואיתא בספר חסד לאברהם (עין ארץ נהר ג') שאחר הגלות א"י שיעורה ק' פרסה על ק' פרסה וזה שיעור אחד חלקי ט"ו משיעורה כשישראל עליה שהרי ת' פרסה על ת' פרסה עולה מאה שישים אלף פרסאות שזה אחד חלקי ט"ו, והרי שכשמתרחבת מתרחבת עוד ט"ו פעמים משיעורה הראשון.

ובזה מיושב שיעור הליכות המרגלים בדקדוק רב שהיתה ק' על ק' פרסה כשהלכו בה שהרי קודם כניסתם לא"י היתה מצומצמת והרי שההיקף של א"י מכל רוחותיה הוא ת' פרסה וזה שיעור הליכת המרגלים במ' יום י' פרסה ליום.

והשתא נייתי אל המכוון בתפילת משה שאמר לקב"ה שכאשר נגזר עליו שלא יכנס לא"י היתה בגודל ק' על ק' פרסה וכשיכנסו בני' תהיה בגודל ת' על ת' פרסה הרי שתתרחב בעוד ט"ו חלקים ועל אותם חלקים לא נגזרה גזירה א"כ שיתן לו הקב"ה להיכנס לאותם חלקים שיתרחבו וכך לא תתבטל הגזירה הראשונה.

ועל כן השיבו הקב"ה שהגזירה היתה "כי לא תעבור את הירדן הזה", וא"כ אי"ז נפק"מ אם א"י מתרחבת או לא דכל שמעבר לירדן נגזר עליו שלא יכנס ואתי שפיר לשון הפסוק דלא קאמר כי לא תכנס אל הארץ.

חזון למועד (חזיוני ג')
לבעל התשובה מאהבה והי"ד
בילקוט הגרשוני

אזהרה שלא די בזה שאדם ידאג שבניו ילמדו

רק השמר לך ושמור נפשך מאוד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך ופן יסורו מלבבך כל ימי חיך והודעתם לבניך ולבני בניך יום אשר עמדת לפני ה' אלוהיך בחורב באמור ה' אלי הקהל לי את הימים אשר הם חיים על האדמה ואת בניהם ילמדון (ד ט-י) יש לפרש שהנה יש אנשים החושבים שהם אינם צריכים ללמוד ומספיק להם מה שישלחו את בניהם ובני בניהם ללמוד, וזו מחשבה נפסדת מפני שכל אדם צריך ללמוד ולעסוק בתורה.

וכוונת הפסוק היא כך "רק השמר לך ושמור נפשך" מלחשוב מחשבה זו שדי שבניך לומדים, ומנין שמחשבה זו אינה נכונה, "פן תשכח את אשר ראו עיניך" והיינו את אשר ראו בחורב יום אשר עמדת לפני ה' אלקיך דשם אמר הקב"ה "ואשמיעם את דברי אשר ילמדון" ופרש"י ילמדו בעצמם ואח"כ הזהיר "ואת בניהם ילמדון" ופרש"י ילמדו לאחרים הרי שהזהיר בחורב שלא די שהבנים ילמדו דצריך אף הוא עצמו ללמוד, ומאחר וכך, הישמר "פן יסורו מלבבך" מה שראית בחורב שאתה צריך ללמוד, ואף "והדעתם לבניך וגו'" שאף אותם הינך צריך ללמד.

ילקוט הגרשוני

אימתי חולים ששוע חוליים והתפללו אחד נענה ואחד לא נענה

ובקשתם משם את ה' אלוהי ומצאת כי תדרשנו בכל לבבך ובכל נפשך (ד כט) יש להקשות דפתח בלשון רבים "ובקשתם" ומסיים בלשון יחיד "ומצאת".

וי"ל שרמזה תורה לדברי חז"ל ב"ה (יח.) שנים שעולים למיטה וחולין שוה וכן שניים שעולם לגרדום ודינם שוה זה יורד מהמיטה וזה אינו יורד כו' לפי שזה התפלל תפילה שלימה ונענה וזה לא התפלל תפילה שלימה לכן לא נענה.

וזה כונת הפסוק, "ובקשתם משם וגו'" לשון רבים דקאי על ב' חולים במצב שוה שביקשו והתפללו לקב"ה ואפ"ה "ומצאת" לשון יחיד שרק אחד נענה והטעם לכך הוא "כי תדרשנו בכל לבבך ובכל נפשך" שאותו אחד התפלל תפלה שלימה לכן נענה.

גן רוה